

Differences in Feelings of Depression in Young Adolescents from Divorced and Intact Families

Universiteit Utrecht

Arendonk, L. van	3955486
Berendsen, R.	3930262
Bersselaar, A. van den	3215105
Zeeuw, E. de	3983382

1 ^e begeleider	Dr. I. E. van der Valk
2 ^e begeleider	Dr. M. Vermande
Datum:	14 juni 2013

Cursuscode:	200600042
-------------	-----------

Abstract

Objective: This study examined differences in depression levels from adolescents with parents that are either divorced or together. Also the effect of parental conflict in these differences was estimated, as well as possible gender-related differences. **Method:** This was done by analyzing cross-sectional research data, obtained from 2414 high school students in the age of 12-16. The research group consisted of 1231 girls (51.2%) and 1171 boys (48.8%), from grades 1-3 of different levels of education (vmbo-bl 2.6%, vmbo-tl 27.0%, havo 16.9%, vwo/gymnasium 37.8% and other 15.2%). **Results:** The results show that adolescents from divorced families report significantly higher depression levels compared to adolescents from intact families. Further, although girls generally score higher on depression than boys, girls and boys seem to be equally affected by a divorce in terms of the amount of depression. Next to a negative divorce effect, there is a significant positive relation between parental conflicts and adolescent depression. When controlled for these parental conflicts, we still find a main effect of divorce on depression, though it is smaller compared to a model in which we don't control for parental conflicts. **Conclusions:** Both a parental divorce and parental conflicts are associated with more depression in adolescence, and boys and girls seem to be equally affected. The results of this study therefore indicate that only part of the negative divorce effects can be explained by the conflicts between parents.

Keywords: depression, parental divorce, parental conflict, gender

Voorwoord

Vanuit een gedeelde interesse voor internaliserende problemen bij kinderen en hun gezinssituatie besloten wij samen te werken voor onze bachelorthesis. Een keuze waar we erg veel profijt van hebben gehad. Vanuit een prettige samenwerking zijn we samen gegroeid in het onderzoeksproces dat bij de bachelorthesis komt kijken. We hebben veel geleerd over het professioneel uitvoeren en rapporteren van een onderzoek. Zowel het resultaat als het proces hebben wij als zeer boeiend ervaren.

Wat het voor ons meer betekenisvol maakt is dat onze data tevens onderdeel is van een cross-sequentieel onderzoek dat in 2006 gestart is door onder andere Dr. E. Spruijt en Dr. I. van der Valk. Fijn dat wij door het aanleveren van onze data konden bijdragen aan de grootte van de steekproef die door hen onderzocht wordt. Daarnaast kregen wij hierdoor zelf de mogelijkheid om gebruik te maken van een grote steekproef en dat droeg bij aan de kwaliteit van onze resultaten.

Hartelijk dank dus aan Dr. E. Spruijt en Dr. I. van der Valk voor de mogelijkheid om deel te nemen aan het onderzoeksproject 'Scholieren & Gezinnen'. Tevens zijn wij Dr. I. van der Valk erg dankbaar voor de prettige begeleiding in het hele proces. Dankzij haar gerichte feedback, vele ervaring met het onderwerp en betrokken gesprekken zijn wij tot dit eindresultaat gekomen.

Utrecht, 13 juni 2013.

Lieke van Arendonk

Ragmar Berendsen

Anke van den Bersselaar

Eline de Zeeuw

Inleiding

Uit onderzoeksresultaten van het CBS (2001) komt naar voren dat het aantal scheidingen sinds de 19^e eeuw flink is toegenomen. Dit betekent dat meer kinderen betrokken raken bij een scheiding van de ouders (Spruijt & Duindam, 2005). Er is al veel onderzoek verricht naar het effect van scheiding op kinderen. Er zijn theorieën en een groot aantal empirische onderzoeken die aangeven dat scheiding kan zorgen voor diverse problemen bij kinderen (Cavanagh, 2008; Spruijt & Duindam, 2005).

Een groot aantal onderzoeken, waaronder dat van Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, en Meeus (2005) hebben gevonden dat (echt)scheiding een rol speelt bij de mate van depressieve gevoelens bij kinderen. In het huidige onderzoek gaan wij na of wij dit kunnen repliceren met onze data: Speelt echtscheiding van de ouders inderdaad een rol bij de mate van depressieve gevoelens bij jongeren? Welke rol spelen de mate van ouderlijk conflict hierbij? En is hierin een sekseverschil te zien?

Gezinsstructuur en depressie bij jongeren

Er is veel sociaalwetenschappelijk onderzoek gedaan naar gezinsstructuur en het effect ervan op de gedragingen van het kind. Gezinsrelaties en gedrag van ouders zijn belangrijk voor de ontwikkeling en het welbevinden van kinderen (Amato, 2000; Aseltine, 1996). Onderzoek van Sun en Li (2001) wijst uit dat de ontwikkeling van een kind in het gedrang komt bij gezinnen waar een scheiding heeft plaatsgevonden.

Tevens werd in onderzoek gevonden dat kinderen uit gescheiden gezinnen significant meer depressieve symptomen ervaren dan kinderen uit intacte gezinnen (Aseltine, 1996; Kantojarvi et al., 2008; O'Connor, Hetherington, & Reiss, 1998; Spruijt, De Goede, & Van der Valk, 2001; Strohschein, 2005; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, & Meeus, 2005; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Meeus, & Maas, 2004). Hetherington (1993) benadrukt daarbij dat de mate van depressieve gevoelens bij jongeren uit zowel intacte als gescheiden gezinnen tijdens de adolescentie stijgt, maar dat deze stijging sterker is bij jongeren uit gescheiden gezinnen.

Jongeren uit gescheiden gezinnen vinden het moeilijk om te investeren in nieuwe relaties en te geloven dat deze relaties betrouwbaar zijn, doordat de relatie van hun ouders gebroken is. Hierdoor kunnen sterke negatieve gevoelens ontstaan (Lyons-Ruth, Lyubchik, Wolfe, & Bronfman, 2002). Een verhoogde mate van stress is een andere verklaring voor depressieve gevoelens van jongeren uit gescheiden gezinnen. Stress wordt veroorzaakt door verschillende factoren, zoals negatieve gebeurtenissen, veranderingen in het gezin en financiële problemen na de scheiding (Amato, 2000; Aseltine, 1996; Spruijt et al., 2001).

Hoewel veel onderzoek uitwijst dat de gemiddelde mate van depressieve gevoelens hoger is bij kinderen uit gescheiden gezinnen (Aseltine, 1996; Kantojarvi et

al., 2008; O'Connor et al., 1998; Spruijt et al., 2001; Van der Valk et al., 2005; Van der Valk et al., 2004), zijn er ook onderzoekers die hebben aangetoond dat er geen significant verschil is in de mate van depressieve gevoelens bij kinderen uit intacte en gescheiden gezinnen (Amato & Keith, 1991; Aseltine 1996; Joorman, Euge'ne, & Gotlib, 2008; Simons, Lin, Gordon, Conger, & Lorenz, 1999; Vousoura, Verdeli, Warner, Wickramaratne, & Baily, 2012). Er zijn kinderen uit gescheiden gezinnen die op sociaal-emotioneel vlak nergens last van ondervinden (Hetherington & Stanley-Hagon, 1999). De verklaringen hiervoor liggen uiteen. Één van de verklaringen wordt gegeven in onderzoek van Van der Valk et al. (2004). Zij beweren dat steun van ouders, de ouder-kind relatie en de psychologische gezondheid van de ouders groter effect hebben op het welbevinden van het kind dan de gezinsstructuur (intact of gescheiden).

Concluderend kunnen we stellen dat in veel onderzoek aangetoond wordt dat de mate van depressieve gevoelens bij kinderen uit gescheiden gezinnen hoger is dan bij kinderen uit intacte gezinnen (Aseltine, 1996; Kantojarvi et al., 2008; O'Connor, Hetherington, & Reiss, 1998; Spruijt et al., 2001; Van der Valk et al., 2005; Van der Valk et al., 2004). Er zijn echter onderzoeken waarin dat verschil niet significant is bevonden (Amato & Keith, 1991; Aseltine 1996; Joorman et al., 2008; Simons et al., 1999; Vousoura et al., 2012). Ondanks dat er in veel studies reeds is aangetoond dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer depressieve gevoelens ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen, wordt daar in dit onderzoek nogmaals naar gekeken. Dit onderzoek richt zich echter op de vraag of deze verschillen ook te zien zijn bij de leeftijdsgroep van 12 tot 16 jaar.

Gezinsstructuur en de mate van conflict tussen ouders

Een wereldwijd geaccepteerde visie is dat conflicten normaal zijn en dat ze onvermijdelijk deel uitmaken van menselijke relaties. Ze kunnen echter een problematische invloed uitoefenen op de kwaliteit van een relatie als ze niet opgelost worden (Wilmot & Hocker, 2007).

Echtscheiding wordt over het algemeen geassocieerd met een lage tevredenheid binnen de relatie, meer conflicten en minder betrokkenheid (Cui & Fincham, 2010; Jacquet & Surra, 2001; Whitton, Rhoades, Stanley, & Markman, 2008). Kinderen van gescheiden ouders zijn doorgaans meer blootgesteld aan conflicten tussen ouders dan kinderen uit stabiele, intacte gezinnen (Hanson, 1999). Uit een onderzoek van Booth et al. (1985) kwam naar voren dat 13 % van de respondenten die "heel wat" echtelijke onenigheid rapporteerden, drie jaar na het onderzoek gescheiden waren. Van de respondenten die nauwelijks echtelijke onenigheid rapporteerden, was na drie jaar slechts 4 % gescheiden. Dit onderzoek geeft daarmee aan dat er een sterke relatie is tussen echtelijke onenigheid en scheiding.

Veel onderzoek naar ouderlijke conflicten en de effecten daarvan richt zich op het scheidingsproces (Amato en Booth, 2001; Hanson, 1999). Zulke studies onderzoeken de rol van ouderlijke conflicten om huwelijksproblemen en scheidingen te verklaren. Er is aangetoond dat scheidingen een verlichtend effect kunnen hebben op stress en ouderlijke conflicten (Amato & Booth, 1997; Amato & Booth, 2001; Amato, Spencer, en Booth, 1995; Hanson, 1999; Jekielek, 1998; Strohschein, 2005). Dit zou betekenen dat ouders die voor de scheiding veel conflicten met elkaar hebben, na de scheiding minder conflicten met elkaar ervaren. Er zijn echter ook veel ouders die niet uit elkaar gaan, terwijl zij veel echtelijke conflicten hebben (Musick, & Meier, 2010). De mogelijke negatieve gevolgen van ouderlijke conflicten hangen dus niet per definitie samen met een echtscheiding (Garber, 1992).

In het onderzoek van Amato en Booth (2001) wordt de kwaliteit van de relatie tussen ouders als belangrijkste oorzaak van scheidingen gezien. Weisman en Cohen (1985) veronderstelden dat ouders een betere relatie ontwikkelen wanneer ze beiden investeren in hun kind(eren), rekening houden met elkaars opvoedingsinzichten, hier respect voor hebben en communiceren over zaken omtrent de kinderen en de opvoeding. Gevolgen hiervan zijn dat de kwaliteit van de relatie omhoog gaat en er minder echtelijke conflicten zullen plaatsvinden. Dit zal volgens Amato en Booth (2001) tot gevolg hebben dat er minder huwelijken zullen stranden. Een andere belangrijke factor voor de kwaliteit van de relatie tussen ouders is volgens Kielpikowski en Pryor (2008) niet of ze wel of geen conflicten ervaren, maar hoe er met deze conflicten omgegaan wordt.

Eerdere studies naar scheiding wijzen uit dat ouders uiteenlopende beweegredenen hebben om wel of niet te gaan scheiden. De mate van ouderlijk conflict kan hier een belangrijke rol bij spelen. In dit onderzoek wordt nagegaan of er een verschil is in de mate van conflict tussen ouders van intacte gezinnen en ouders van gescheiden gezinnen bij jongeren van 12 tot 16 jaar.

Ouderlijke conflicten en depressie bij jongeren

Diverse onderzoeken wijzen uit dat conflicten tussen ouders negatieve effecten op hun kinderen hebben (Amato & Keith, 1991; Lee, Ng, Cheung, & Yung, 2010; Long, Slater, Forehand, & Fauber, 1998; Pryor & Rodgers, 2001; Van Peer, Bastaits, & Mortelmans, 2012, Spruijt, 2005). Sinds eind jaren tachtig is de focus in onderzoek naar (echt)scheidingen gericht op de impact van ouderlijke conflicten op het welbevinden van jongeren, zoals hun eigenwaarde, zelfbeeld, levenstevredenheid en hun schoolprestaties. Longitudinale studies wijzen uit dat frequent ouderlijk conflict causaal samenhangt met emotionele- en gedragsproblemen bij jongeren (Cummings, Ballard, El-Sheikh, & Lake, 1991; Cummings & Davies, 1994). Internaliserende problemen en depressieve stoornissen correleren in dit geval positief met de mate van conflict tussen ouders.

Kinderen uit gescheiden gezinnen met veel conflicten tussen de ouders laten internaliserende en externaliserende problemen zien die vaak genoeg voorkomen en ernstig genoeg zijn om in het klinische gebied van een stoornis te vallen (Cummings et al., 1991). Vergeleken met kinderen uit gescheiden gezinnen met weinig conflicten, laat de eerste groep significant meer internaliserende problemen zien (Lee, 2001).

Vijandigheid tussen ouders veroorzaakt een huiselijke sfeer waarin hun kinderen stress en onzekerheid ervaren (Van Peer et al., 2012). Jongeren uit een gezin met veel ouderlijke conflicten laten meer angstig en teruggetrokken gedrag zien dan jongeren uit gezinnen met weinig conflicten tussen ouders (Long et al., 1988). Daarnaast zorgen conflicten tussen ouders voor stress bij henzelf, wat vervolgens zorgt voor een verminderd vermogen om als capabele ouder met hun kinderen om te gaan.

Amato en Keith (1991) suggereren dat conflicten tussen ouders een ernstige *stressor* vormen voor jongeren. Zij vergeleken jongeren uit intacte gezinnen met weinig conflicten met een groep jongeren uit intacte gezinnen met veel conflicten. Hier vonden zij dat jongeren uit gezinnen met veel conflicten een significant lager zelfbeeld hadden dan kinderen waarvan ouders weinig conflicten hadden. Daarnaast was deze groep ook significant lager in hun zelfwaardering dan een groep jongeren waarvan ouders wel gescheiden waren. Van Peer, Bastiaens, en Mortelmans (2012) bevestigen deze bevindingen en toonden aan dat frequent conflict tussen ouders een significante invloed heeft op het functioneren van hun kinderen, ongeacht of de ouders gaan scheiden of niet. Hierbij geldt; hoe frequenter de conflicten, zowel vroegere of huidige conflicten, hoe meer problemen met het functioneren van de kinderen.

Een mogelijk gevolg van veel conflicten tussen ouders kan een scheiding zijn. Het meemaken daarvan hoeft niet noodzakelijk een negatief effect te hebben op het welbevinden van jongeren (Amato & Keith, 1991; Long et al., 1988). Onderzoek wijst uit dat jongeren uit gezinnen met frequente en intense conflicten tussen ouders een groter welbevinden hebben na een scheiding dan jongeren waarvan het gezin intact blijft (Amato & Booth, 1996; Morrison & Coiro, 1999).

Er is dus een redelijk consistent bewijs dat de mate van ouderlijk conflict een zekere invloed heeft op het ontwikkelen van depressieve gevoelens bij hun kinderen. In dit onderzoek willen wij nagaan of er een positieve samenhang is tussen de mate van depressieve gevoelens van jongeren en de mate van ouderlijk conflict.

Sekseverschillen en de mate van depressie na een (echt)scheiding

Over sekseverschillen in de emotionele gevolgen voor kinderen van een (echt)scheiding lopen onderzoeksresultaten sterk uiteen. Buchanan (2005) en Robbers et al. (2012) vonden geen significante verschillen in de emotionele gevolgen van een (echt)scheiding tussen jongens en meisjes. Andere onderzoeksresultaten spreken dit

echter tegen en concluderen dat er wel degelijk sekseverschillen bestaan in de emotionele gevolgen die een scheiding teweeg brengt (Van der Valk et al., 2004; Mackrell, Johnson, Dozois, & Hayden, 2013).

Over de seksegerelateerde prevalentieverschillen van emotionele problemen bij jongeren met gescheiden ouders geven onderzoeksresultaten een tegenstrijdig beeld. In studies van Van der Valk et al. (2004) en Van der Valk, Van der Goede, Spruijt & Meeus (2007) werd gevonden dat meisjes meer negatieve gevolgen ondervinden na een scheiding dan jongens, doordat zij zich het emotionele welzijn van de ouders meer aantrekken. Onderzoeksresultaten van Lansford (2006) en Mackrell et al. (2013) vonden echter juist een grotere mate aan problemen bij jongens als gevolg van (echt)scheiding. Zij zouden gevoeliger zijn voor problemen binnen het gezin en hierdoor juist sneller uit balans raken dan meisjes.

Meer eenduidigheid bestaat over de genderverschillen in de vorm van de emotionele klachten die volgen na het doormaken van een scheiding. Bij meisjes zijn de emotionele problemen na een scheiding vaak meer internaliserend van aard; angsten, depressie en een laag zelfbeeld (Aro, 1988; Joiner, 1996; Kelly, 2000). Bij jongens wordt vaker externaliserende problematiek gezien na een scheiding, zoals agressief en delinquent gedrag (Doherty, & Needle, 1991; Emery, 1982; Lansford et al., 2006; McLeod, 1991). Lansford (2006) merkt hierbij op dat het externaliserende probleemgedrag van jongens veel sneller gesignaleerd wordt dan de internaliserende problematiek die vaker bij meisjes voorkomt.

Een andere risicofactor die als verklaring kan dienen voor een verhoogde kwetsbaarheid voor depressie bij meisjes met gescheiden ouders is de gevoeligheid voor het sociale steunsysteem (Landman-Peeters et al., 2005). Het gevoel van welzijn hangt bij meisjes meer af van de beschikbaarheid en kwaliteit van het sociale netwerk dan bij jongens (Cyranowski, Frank, Young, & Shear, 2000). Het lijkt er dus op dat meisjes een hogere gevoeligheid hebben voor het welzijn en de relatie van de ouders (Harold, & Conger, 1997).

Bovenstaande sekseverschillen suggereren dat meisjes met gescheiden ouders in de jonge adolescentie een verhoogd risico lopen op het ontwikkelen van depressieve symptomen. Onderzoek van Oldehinkel, Ormel, Veenstra, De Winter & Verholst (2008) bevestigt dit vermoeden door het vinden van een sterke samenhang tussen ouderlijke echtscheiding en depressieve symptomen bij meisjes. Bij jongens wordt wel een toename van depressieve symptomen gezien naar aanleiding van het meemaken van een echtscheiding, maar er wordt geen significante samenhang tussen deze factoren gevonden (Oldehinkel et al., 2008; Wauterickx, Gouwy, & Bracke, 2006).

Er bestaat dus geen volledige eenduidigheid over de aard en de vorm van sekseverschillen bij emotionele klachten van jongeren met gescheiden ouders. In dit onderzoek willen wij nagaan wat het verschil is in de mate van depressieve klachten tussen jongens en meisjes na een (echt)scheiding van de ouders.

Huidig onderzoek

In dit onderzoek wordt onderzocht hoe gezinsstructuur en ouderlijk conflict een rol spelen in de mate van depressie bij jongens en meisjes van 12 tot 16 jaar. Er wordt getracht een antwoord te geven op de volgende deelvragen:

1. Is er een verschil in de mate van depressieve gevoelens bij kinderen van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen? Voor het beantwoorden van deze deelvraag wordt de volgende hypothese getoetst: *'Er is een significant verschil in de mate van depressieve gevoelens bij kinderen van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen'*.
2. Is er een verschil in de mate van conflict tussen ouders van intacte gezinnen en ouders van gescheiden gezinnen bij jongeren van 12 tot 16 jaar? De hypothese die hierbij hoort luidt als volgt: *'Er is een significant verschil in de mate van conflict tussen ouders van jongeren van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen'*.
3. Is er een positieve samenhang tussen de mate van depressieve gevoelens bij jongeren van 12 tot 16 jaar en de mate van ouderlijk conflict? De hypothese die hierbij hoort is: *'De mate van depressieve gevoelens bij jongeren van 12 tot 16 jaar hangt significant positief samen met de mate van ouderlijk conflict'*.
4. Is er een verschil in de mate van depressieve gevoelens tussen jongens en meisjes van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen? De hypothese die hierbij getoetst wordt is: *'Er is een significant verschil in de mate van depressieve gevoelens tussen jongens en meisjes van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen'*

Vervolgens zal er een antwoord op de hoofdvraag gegeven worden door een analyse te maken van het verschil in de mate van depressieve gevoelens bij jongens en meisjes, in de leeftijd van 12 tot 16 jaar, uit intacte en gescheiden gezinnen. Tevens zal gekeken worden naar de wijze waarop ouderlijk conflict hierin een rol speelt. De hypothese hierbij is: *'Er is geen significant verschil in de mate van depressieve gevoelens tussen jongens en meisjes van 12 tot 16 jaar, uit intacte en gescheiden gezinnen wanneer er gecorrigeerd wordt op ouderlijk conflict.'*

Door middel van deze studie worden eerdere onderzoeksresultaten getoetst en worden er verdere conclusies aan verbonden. Dit is van belang, omdat er veel jongeren zijn met gescheiden ouders die te kampen hebben met emotionele problemen, zoals

depressie. Door verder onderzoek te doen en hier informatie over in te winnen, kan er in de toekomst wellicht beter ingespeeld worden op de problemen.

Methode

Procedure

De data in dit onderzoek zijn verzameld door middel van een survey-onderzoek. Het onderzoek sluit aan aan bij een cross-sequentieel onderzoek dat in 2006 gestart is door onder andere Dr. E. Spruijt en Dr. I. van der Valk. De data die voor dit onderzoek gebruikt zijn, zijn onderdeel van een groter databestand.

Voor het verzamelen van data is gebruikt gemaakt van '*Scholieren en Gezinnen vragenlijst 2013*'. In de survey worden vragen gesteld over ouders, school, gevoel en gedrag, waarin onderscheid wordt gemaakt tussen gescheiden en intacte gezinnen. Voor het afnemen van de survey is toestemming gevraagd aan de ouders van participanten, leerkrachten en de directie van de school. Het onderzoek vond plaats op reguliere lestijden in een klaslokaal op de school van de participant. Participanten die bij elkaar in de klas zaten bleven tijdens de afname in dezelfde ruimte. De duur van het invullen van de survey was ongeveer 40 minuten. Aan het begin van het onderzoek is vermeld dat de participanten strikt anoniem blijven. Er werd vervolgens een korte instructie gegeven over het onderzoek. Tijdens het afnemen van de survey liep de proefleider rond om vragen te beantwoorden. De surveys zijn afgenomen door studenten van Universiteit Utrecht.

Participanten

De gegevens van dit onderzoek zijn gebaseerd op een representatieve steekproef van 2414 participanten, waarvan 1231 meisjes (51,2%) en 1171 jongens (48,8%). De jongeren die aan dit onderzoek hebben meegewerkt zijn allen scholieren uit de eerste, tweede of derde klas van de middelbare school. De leeftijden van de participanten variëren van elf tot zeventien jaar, met een gemiddelde leeftijd van 13,74 jaar ($SD=1,017$). Ze volgen onderwijs op vmbo-bl (2,6%), vmbo-tl (27,0%), havo (16,9%), vwo/gymnasium niveau (37,8%) en overige (15,2%). Deze overige groep bestaat uit gemengde klassen (zoals havo/vwo) en groepen van het tweetalig onderwijs. De middelbare scholen zijn door de onderzoekers geselecteerd en zijn gevestigd door heel Nederland. Er zijn geen scholen of scholieren uitgesloten vanwege etnische of religieuze achtergronden.

Instrumenten

Voor de analyses werd de survey *Scholieren en Gezinnen vragenlijst 2013* gebruikt, een schriftelijke vragenlijst die door de participanten is ingevuld. Zij

rapporteerden hierin over hun gezinsstructuur, de mate van internaliserend probleemgedrag en de mate van ouderlijk conflict.

De variabele gezinsstructuur maakt onderscheid tussen intacte ($n = 1923$, 79,9%) en gescheiden ($n = 443$, 18,4%) gezinnen. Intact bestaat hier uit: getrouwd en samenwonend of samenwonend. Gescheiden betekent hier: getrouwd en gescheiden of samenwonend en gescheiden. Een derde groep in deze variabele is verweerd ($n = 40$, 1,7%), maar deze wordt bij dit onderzoek buiten beschouwing gelaten.

Het internaliserend probleemgedrag werd gemeten op de bijbehorende subschaal in de vragenlijst. Deze bestaat uit een verkorte versie van de *Children's Depression Inventory CDI* (Craighead, Smucker, Craighead, & Ilardi, 1998) die met tien items de mate van depressiviteit bij de jongeren meet op vijfpuntsschalen (1 = 'helemaal niet waar' tot 5 = 'erg waar'). Voorbeelden van items zijn: 'Ik voel me vaak verdrietig', 'Ik vind niet zoveel dingen leuk' en 'Ik heb soms een hekel aan mezelf'. De subschaal leverde in een factoranalyse twee onderliggende factoren op die samen 61,4% van de variantie verklaren. De eerste factor verklaart 50,9% met ladingen van 0,62 en hoger. Er zijn twee items die een hoge lading hebben op de tweede factor maar het weglaten van deze items verhoogt de alfa (0,89) niet erg.

De mate van ouderlijk conflict werd gemeten door een verkorte versie van de *Ernst en intensiteit ouderlijke ruzies scheidingskinderen vlak voor scheiding* en de *Ernst en intensiteit ouderlijke ruzies scholieren niet-gescheiden ouders* (verkort en bewerkt door Spruijt van: Grych, Seid, & Fincham, 1992). De vijf items werden door de respondenten gescoord op een vijfpuntsschaal (1 = 'nooit' tot 5 = 'voortdurend'). Voorbeelden van deze items zijn: 'Hoe vaak maken je moeder en vader – voor zover je weet – ruzie over geld?', 'Hoe vaak maken je moeder en vader – voor zover je weet – ruzie over de opvoeding?' en 'Hebben je moeder en vader – voor zover je weet – wel eens ernstige conflicten?'. Deze subschaal heeft een alfa van 0,82 en leverde in een factoranalyse één onderliggende factor op die 56,8% van de variantie verklaart met ladingen van 0,74 en hoger.

Analysemethode

Bij de eerste deelvraag is er sprake van een verschilvraag. De hypothese die getoetst wordt luidt als volgt: '*Er is een significant verschil in de mate van depressieve gevoelens bij kinderen van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen*'. De analysemethode die toegepast wordt om deze vraag te beantwoorden is de variantieanalyse. Met behulp van de t-toets kan er bekeken worden of er sprake is van een significant verschil. Voor deze analyse wordt gebruik gemaakt van de totaalscore van de participant op '*Internaliserende problemen*' (onderdeel D5 uit de '*Scholieren en gezinnen. Vragenlijst voor scholieren 2013*').

Bij de tweede deelvraag is er ook sprake van een verschilvraag. De hypothese die hierbij hoort luidt als volgt: *'Er is een significant verschil in de mate van conflict tussen ouders van jongeren van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen'*. Om de mate van conflict te meten worden de scores gebruikt van onderdeel B2 van de *Vragenlijst voor scholieren 2013*. Door middel van de t-toets zal onderzocht worden of er sprake is van een significant verschil.

De derde deelvraag is een samenhangvraag. De bijbehorende hypothese is: *'De mate van depressieve gevoelens bij jongeren van 12 tot 16 jaar hangt significant samen met de mate van ouderlijk conflict'*. Deze hypothese wordt getoetst door het berekenen van de correlatiecoëfficiënt waarmee we de mate van samenhang tussen deze variabelen kunnen beoordelen.

De vierde deelvraag betreft eveneens een verschilvraag. De getoetste hypothese luidt: *'Er is een significant verschil in de mate van depressieve gevoelens tussen jongens en meisjes van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen'*. Deze hypothese wordt getoetst door het uitvoeren van een variantie-analyse in de vorm van een meerweg ANOVA. Bij deze analyse wordt onderscheid gemaakt in de afhankelijke variabelen 'gezinsstructuur' en 'sekses' bij de score op 'de mate van depressie' als afhankelijke variabele. Er wordt gekeken naar de significantie en de richting van de verschillen.

Tot slot de hypothese behorende bij de hoofdvraag. Deze luidt als volgt: *'Er is geen significant verschil in de mate van depressieve gevoelens tussen jongens en meisjes van 12 tot 16 jaar, uit intacte en gescheiden gezinnen wanneer er gecorrigeerd wordt op ouderlijk conflict'*. Deze hypothese wordt geanalyseerd door middel van een ANCOVA. De afhankelijke variabele is de mate van depressieve gevoelens, de onafhankelijke variabelen zijn familiestructuur en sekses en de covariaat is de mate van conflict.

Resultaten

De eerste deelvraag richt zich op het verschil in de mate van depressieve gevoelens bij jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen. De verwachting was dat de mate van depressieve gevoelens bij jongeren uit gescheiden gezinnen hoger is dan bij jongeren uit intacte gezinnen. Uit *Levene's test for equality of error variances* bleek dat de varianties van de groepen niet homogeen zijn, $Levene's F(1, 618) = 7.13, p > .05$. Toch wordt de analyse doorgezet, omdat ongelijke variantie in grote steekproeven en in de praktijk minder belangrijk is voor het interpreteren van resultaten (Allen & Benett, 2010). Voor het aflezen van de resultaten wordt er gekeken bij *'Equal variances not assumed'*.

Uit de t-toets bleek dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer depressieve

gevoelens ervaren ($M=2.31$, $SD= 0.81$) dan jongeren uit intacte gezinnen ($M=2.13$, $SD=0.74$). Dit verschil in gemiddelden is statistisch significant $t(618) = - 4.18$, $p < .001$. Deze resultaten worden weergegeven in Tabel 2.

De tweede onderzoeksvraag in deze studie richtte zich op het verschil in de mate van ouderlijk conflict tussen intacte en gescheiden gezinnen. Verondersteld werd dat jongeren uit intacte gezinnen minder ouderlijk conflict zouden rapporteren dan jongeren uit gescheiden gezinnen.

De assumptie van homogeniteit wordt geschonden, $Levene's F(1, 448) = 200$, $p < .01$. Er is daarom gekeken naar de resultaten behorende bij 'Equal variances not assumed'. Uit de resultaten van de onafhankelijke t-toets is te concluderen dat er een significant verschil is in de mate van ouderlijk conflict tussen intacte ($M = 1.80$, $SD = .61$) en gescheiden gezinnen ($M = 2.40$, $SD = 1.00$); $t(448,18) = -11.42$, $p < .05$. De effect size komt uit op $r = 0.47$, wat staat voor een groot effect. Dit betekent dat er een duidelijk verschil is in de mate van ouderlijk conflict tussen intacte en gescheiden gezinnen. De jongeren uit gescheiden gezinnen ervoeren gemiddeld meer ouderlijk conflict. De hypothese behorende bij deze deelvraag wordt hiermee bevestigd.

In de derde deelvraag is bekeken of er een samenhang is tussen depressieve gevoelens bij jongeren en ouderlijk conflict. De verwachting was dat deze samenhang significant en positief is. Tabel 1 toont de beschrijvende statistieken voor deze twee variabelen. Hierin is de variabele gemiddelde depressieve gevoelens te zien ($M = 2.17$, $SD = 0.75$) en de variabele gemiddeld ouderlijk conflict ($M = 1.91$, $SD = 0.73$). Het aantal respondenten van deze variabelen verschilt vanwege een verschil in respons op de vragen uit de vragenlijst.

Tabel 1

Beschrijvende statistiek voor gemiddelde ouderlijk conflict en depressieve gevoelens jongeren

	M	SD	n
Gemiddeld ouderlijk conflict	1.91	0.73	2295
Gemiddelde depressieve gevoelens	2.17	0.75	2406

Bij het analyseren van de data bleek dat er niet voldaan werd aan de assumpties die nodig zijn voor een Pearson's correlatiecoëfficiënt. De variabelen waren niet normaal verdeeld, de varianties waren niet homogeen en er bleek geen lineaire relatie te bestaan tussen de mate van ouderlijk conflict en de mate van depressieve gevoelens. Vandaar dat er gekozen is voor Spearman's rho.

Er is een significante rangcorrelatie tussen de mate van depressieve gevoelens bij jongeren van 12 tot 16 jaar en de mate van ouderlijk conflict, $r_s = .41$, $p < .001$, tweezijdig, $n = 2287$. Het verband is sterk en positief: een grotere hoeveelheid ouderlijk

conflict hangt samen met meer depressieve gevoelens bij de jongeren. De hypothese wordt hierdoor bevestigd.

In de vierde deelvraag werd onderzocht of er een verschil is in de mate van depressieve gevoelens tussen jongens en meisjes uit intacte en gescheiden gezinnen. Voorafgaand aan het uitvoeren van de analyses is de data gecontroleerd op de aannames voor het uitvoeren van een variantieanalyse. Uit *Levene's test for equality of error variances* bleek wederom dat de varianties van de groepen niet homogeen zijn, $F(3, 2343) = 14.39, p < .001$. Voor het beantwoorden van de vraag zijn daarom drie afzonderlijke t-toetsen voor onafhankelijke steekproeven uitgevoerd zonder aanname van homogeniteit in variantie. Hierbij werd gevonden dat jongens uit intacte gezinnen ($M = 1.93, SD = 0.65$) een significant lagere score hadden op de mate van depressie dan jongens uit gescheiden gezinnen ($M = 2.10, SD = 0.72$) met $t(290) = -3.10, p = .002$. Ook de meisjes bleken lager te scoren op de mate van depressie bij intacte gezinnen ($M = 2.33, SD = 0.77$) dan bij gescheiden gezinnen ($M = 2.50, SD = 0.84$) met $t(324) = -2.86, p = .004$. Bij de analyse van sekseverschillen in de mate van depressie werd zichtbaar dat meisjes een significant hogere mate van depressie ervaren ($M = 2.36, SD = 0.79$) dan jongens ($M = 1.96, SD = 0.66$), met $t(2310) = -13.24, p < .001$.

Tevens is er bekeken of er een sekseverschil is in de mate waarin de gemiddelden verschillen bij intacte en gescheiden gezinnen. Bij deze variantie-analyse is de aanname van gelijke varianties geschonden. Vanwege de grote onderzoeksgroep ($n=2414$) en het kleine verschil in waarden bij gelijke en ongelijke variantie beoordelen wij deze resultaten toch als voldoende betrouwbaar. Uit een meerweg ANOVA bleek dat de verschillen in de mate van depressie bij intacte en gescheiden gezinnen bij meisjes even groot zijn als bij jongens $F(1, 2343) = 0.01, p = .93$. Er is dus geen interactie-effect gevonden van gezinsstructuur en sekse.

In de hoofdvraag werd onderzocht of er een verschil is in gemiddelde depressie tussen jongens en meisjes in de leeftijd van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen en of ouderlijk conflict hierbij een rol speelt. Hiertoe is er eerst gekeken of er aan de aannames van de Ancova wordt voldaan. Alle variabelen hebben geen té invloedrijke respondenten en er is sprake van homoscedasticiteit. De verdeling is rechts-scheef.

Na het uitvoeren van de Ancova blijkt dat het verschil in de mate van depressie bij jongeren uit gescheiden en intacte gezinnen, na correctie op de mate van conflict, nog steeds significant is, met $F(1, 2258) = 2.60, p = .017, \eta^2 < .01$. Dit verschil is wel kleiner wanneer de mate van conflict als covariaat wordt toegepast. Daarnaast zijn de verschillen tussen jongens en meisjes na correctie op ouderlijk conflict kleiner geworden, met $F(1, 2258) = 69.82, p < .001, \eta^2 = .03$.

Tabel 2
Toetsresultaten en beschrijvende statistiek

	Gezinsstructuur			Gescheiden			95% Betrouwbaarheidsinterval	t	df
	Intact		n			n			
	M	SD			M		SD		
Gezinsstructuur	2.13	0.74	1919	2.31	0.81	439	-0.26, -0.09	-4.18*	618
Mate van conflict	1.80	0.61	1894	2.40	1.00	388	-0.70, -0.50	-11.42*	448
Jongens	1.93	0.65	933	2.10	0.72	210	-0.27, -0.06	-3.10*	290
Meisjes	2.33	0.77	976	2.50	0.84	228	-0.29, -0.05	-2.86*	324

Notitie: Bij gezinsstructuur, mate van conflict en sekse is er sprake van ongelijke groepsvariantie.

* $p < .05$

Conclusie

In dit onderzoek is gekeken naar gemiddelde depressieve gevoelens bij jongeren tussen 12 en 16 jaar. Er is daarbij onderscheid gemaakt tussen jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen en er is gekeken of sekse van invloed is op de mate van depressieve gevoelens. Vervolgens is onderzocht of ouderlijk conflict een significante rol speelt.

De hypothese dat er een significant verschil is in de mate van depressieve gevoelens bij jongeren van 12 tot 16 jaar uit intacte en gescheiden gezinnen wordt aangenomen. Jongeren uit gescheiden gezinnen lieten een hogere mate van depressieve gevoelens zien dan jongeren uit intacte gezinnen. Deze conclusie bevestigt resultaten uit voorgaande studies waarin werd geconcludeerd dat jongeren uit gescheiden gezinnen meer depressieve gevoelens ervaren dan jongeren uit intacte gezinnen (Kantojarvi et al., 2008; O'Connor, Spruijt, De Goede, & Van der Valk, 2001; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, & Meeus, 2005; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Meeus, & Maas, 2004).

De hypothese behorende bij de tweede deelvraag wordt ook aangenomen. Uit de resultaten valt te concluderen dat er een significant verschil is in de gemiddelde mate van ouderlijk conflict tussen intacte en gescheiden gezinnen. Dit betekent dat in dit onderzoek jongeren uit gescheiden gezinnen meer ouderlijk conflict rapporteerden dan jongeren uit intacte gezinnen. Dit komt overeen met eerdere studies van o.a. Hanson (1999), Cui en Fincham (2010), Jacquet en Surra (2001) en Whitton et al. (2008) waaruit gebleken is dat de mate van ouderlijk conflict hoger is binnen gescheiden gezinnen.

De derde verwachting was dat er een significante positieve samenhang zou worden gevonden tussen depressieve gevoelens bij jongeren van 12 tot 16 jaar en ouderlijk conflict. Hier werd een significant, sterk en positief verband gevonden; een grotere hoeveelheid ouderlijk conflict hangt samen met meer depressieve gevoelens bij de jongeren. De hypothese wordt dus aangenomen. Deze bevinding komt tevens overeen met conclusies uit eerder onderzoek, waarin de rol van ouderlijk conflict steeds als

significante *stressor* voor jongeren werd gevonden (Amato & Keith, 1991; Cummings, Ballard, El-Sheikh, & Lake, 1991; Lee, 2001; Lee, Ng, Cheung, & Yung, 2010; Van Peer, Bastaits, & Mortelmans, 2012).

De vierde verwachting was dat er een significant sekseverschil in depressie zou zijn bij kinderen uit intacte en gescheiden gezinnen. Deze verwachting kwam echter niet volledig uit en de hypothese werd verworpen. Er werd namelijk geen significant sekseverschil in depressie op grond van gezinsstructuur gevonden. Jongens en meisjes blijken dus even gevoelig te zijn voor een scheiding. Dit komt niet overeen met de onderzochte literatuur, waarin gesteld werd dat meisjes meer risico op depressie na echtscheiding zouden hebben dan jongens (Oldehinkel et al., 2008; Wauterickx, Gouwy, & Bracke, 2006). Wel bleken meisjes in dit onderzoek over het algemeen een hogere mate van depressie te ervaren dan jongens, zowel bij intacte als gescheiden gezinnen. Dit gevonden verschil komt wel overeen met voorgaande onderzoeken, waarin ook gevonden werd dat meisjes een groter risico op depressie hebben dan jongens (Aro, 1988; Joiner, 1996; Kelly, 2000).

Tot slot werd ter beantwoording van de hoofdvraag gekeken naar de rol van ouderlijk conflict op het verschil in mate van depressieve gevoelens bij jongens en meisjes uit gescheiden en intacte gezinnen. Jongeren uit gescheiden gezinnen rapporteerden over het algemeen een hogere mate van depressieve gevoelens dan jongeren uit intacte gezinnen. Dit komt overeen met bevindingen uit eerder onderzoek, waaruit bleek dat kinderen uit gescheiden gezinnen significant meer depressieve symptomen ervaren dan kinderen uit intacte gezinnen (Aseltine, 1996; Kantojarvi et al., 2008; O'Connor, Hetherington, & Reiss, 1998; Spruijt, De Goede, & Van der Valk, 2001; Strohschein, 2005; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Maas, & Meeus, 2005; Van der Valk, Spruijt, De Goede, Meeus, & Maas, 2004). Daarnaast rapporteerden meisjes over het algemeen een grotere mate van depressieve gevoelens dan jongens, overeenkomend met de sekseverschillen die in eerder onderzoek aangetoond werden (Aro, 1988; Doherty, & Needle, 1991; Emery, 1982; Joiner, 1996; Kelly, 2000; Lansford et al., 2006; McLeod, 1991). Dit verschil in de mate van depressieve gevoelens van jongens en meisjes uit gescheiden en intacte gezinnen is na correctie op ouderlijk conflict aanzienlijk kleiner geworden, maar nog steeds significant.

Kortom, uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat een deel van de gevonden verschillen in mate van depressieve gevoelens bij jongeren uit intacte en gescheiden gezinnen verklaard wordt door ouderlijk conflict. Deze negatieve invloed van ouderlijk conflict is ook aangetoond door eerdere studies (Amato & Keith, 1991; Lee, Ng, Cheung, & Yung, 2010; Long, Slater, Forehand, & Fauber, 1998; Pryor & Rodgers, 2001; Van Peer, Bastaits, & Mortelmans, 2012, Spruijt, 2005). Opvallend is dat er ook na

correctie op ouderlijk conflict nog steeds een significant verschil in depressie is op basis van gezinsstructuur. Onafhankelijk van de hoeveelheid conflict bij de ouders is er dus nog steeds een grotere mate van depressieve gevoelens bij jongeren uit gescheiden gezinnen.

Discussie

Dit onderzoek bevat een aantal beperkingen, welke tevens aanknopingspunten kunnen zijn voor verder onderzoek. Uit de vragenlijsten, die als meetinstrument gebruikt zijn, kan niet opgemaakt worden wanneer bepaalde problemen zijn ontstaan. Het is bijvoorbeeld onduidelijk of de mate van depressieve gevoelens bij jongeren uit gescheiden gezinnen voor de scheiding hoger of lager was. Dit geldt tevens voor de mate van ouderlijk conflict. Bij ouders die uit elkaar gaan en voor de scheiding veel conflicten hadden, kan het zijn dat ze na de scheiding juist geen conflicten meer met elkaar hebben (door bijvoorbeeld het verbreken van het contact). Er is in dit onderzoek binnen de onderzochte groepen geen onderscheid gemaakt. Daarnaast kan een mogelijke beperking zijn dat er geen verder onderscheid is gemaakt binnen de intacte en gescheiden gezinnen, terwijl dit in de populatie wel is. Vormen als *living apart together* (LAT-relaties), samengestelde gezinnen en gezinnen waarin één ouder is overleden worden in dit onderzoek niet afzonderlijk bekeken. In toekomstig onderzoek zou er gekeken kunnen worden naar verschillen in depressieve gevoelens en ouderlijk conflict voor en na de scheiding en naar meerdere gezinstypen.

Er zijn verschillende factoren te noemen die invloed uitoefenen op de mate van depressieve gevoelens bij jongeren na een echtscheiding maar binnen dit onderzoek buiten beschouwing zijn gelaten. Factoren die van invloed kunnen zijn, zijn onder andere verstoringen van een ouder-kind relatie, verlies van emotionele steun en financiële problemen (Amato, 2000; Aseltine, 1996; Spruijt et al., 2001). De invloed van deze factoren zou in vervolgonderzoek nader onderzocht kunnen worden

Er is in dit onderzoek een positieve samenhang gevonden tussen depressieve gevoelens bij jongeren tussen de 12 en 16 jaar en ouderlijk conflict. Rice, Harold, Shelton, en Thapar (2006) concluderen echter dat conflicten tussen ouders niet alleen een significante voorspeller zijn voor depressieve gevoelens bij hun kinderen, maar dat conflicten tussen ouders samenhangen met een genetisch risico op deze depressieve gevoelens. De mate waarin deze gevoelens ontwikkeld worden bij een kind kan dus afhangen van ouderlijk conflict en de gevoeligheid van het kind voor depressieve symptomen. Kinderen waarbij depressiviteit voorkomt in de familie hebben een verhoogd risico om depressieve symptomen te ervaren als reactie op ouderlijke conflicten. De rol van een genetisch risico is in dit onderzoek niet meegenomen.

Depressie wordt in dit onderzoek als afhankelijke variabele toegepast. Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat psychiatrische problematiek bij kinderen ook een voorspeller kan zijn van scheiding bij de ouders (Van der Valk, 2007). Er is in dit onderzoek niet meegenomen of de depressieve gevoelens al vóór de echtscheiding aanwezig waren. Hierdoor kan geen oorzakelijk verband getrokken worden tussen scheiding van de ouders en depressie bij het kind.

Naast de beperkingen zijn er ook sterke kanten aan dit onderzoek. Ten eerste is gekeken naar het verschil in mate van depressieve gevoelens bij jongeren van 12 tot 16 jaar in gescheiden en intacte gezinnen. Deze leeftijdsgroep maakt dat dit onderzoek een bijdrage levert aan voorgaand onderzoek, aangezien er weinig onderzoek is gedaan naar specifiek jongeren van 12 tot 16 jaar. Ten tweede is er gekeken of er een verschil is in de mate van depressieve gevoelens tussen jongens en meisjes. In voorgaand onderzoek kwam er geen eenduidigheid over sekseverschillen in depressieve gevoelens op grond van gezinsstructuur naar voren. Ten derde is de rol van ouderlijk conflict onderzocht. De resultaten van het onderzoek bevestigen verschillende hypothesen die al eerder door andere onderzoekers zijn gerapporteerd. Daarnaast is er gebruik gemaakt van betrouwbare meetinstrumenten voor de constructen uit de vragenlijst (Craighead, Smucker, Craighead, & Iardi, 1998; Grych, Seid, & Fincham, 1992). Dit duidt op een hoge interne validiteit. Verder bieden de resultaten van dit onderzoek mogelijkheden tot aanbevelingen voor de praktijk.

Huidig onderzoek heeft meer inzicht geboden in verschil in gemiddelde depressie tussen jongens en meisjes uit intacte en gescheiden gezinnen en wat de rol van ouderlijk conflict daarbij is. Deze resultaten bieden mogelijkheden voor toekomstige preventie en interventie. Een belangrijke bevinding uit dit onderzoek is dat ouderlijk conflict slechts een deel van de depressie bij jongeren uit gescheiden gezinnen verklaart. Dit spreekt eerder onderzoek tegen, waarin juist gevonden werd dat in het geval van ouderlijk conflict, de jongeren een groter welbevinden hebben na een scheiding dan wanneer het gezin intact zou blijven (Amato & Booth, 1996; Amato & Keith, 1991; Long et al., 1988; Morrison & Coiro, 1999). Concreet vertaald naar de praktijk suggereert dit dat er meer nadruk zou moeten liggen op het intact houden van het gezin.

Het advies voor de hulpverlening is om binnen de behandeling van depressieve gevoelens bij jongeren meer aandacht te geven aan ouderlijke conflicten en hier op in te spelen. Hierbij valt te denken aan het relatietherapie voor de ouders. Door aandacht te geven aan het reduceren van ouderlijke conflicten zouden de depressieve gevoelens bij het kind kunnen afnemen. Daarnaast is het advies om meer voorlichting te geven aan ouders en therapeuten over de gevolgen van een scheiding voor het emotionele welbevinden van het kind. Tot slot is het aan te bevelen om tijdens en direct na een

scheiding de betrokken jongeren als een risicogroep voor het ontwikkelen van depressie te zien. Het volgen van deze groep en het aanbieden van een preventieve behandeling voor depressieve gevoelens zou wellicht de emotionele gevolgen van een scheiding kunnen reduceren.

Referenties

- Allen, P., & Benett, K. (2010). *PASW Statistics by SPSS: A practical guid: Version 18.0*. South Melbourn, Victoria, Australia: Cengage Learning Australia
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, *62*, 1269-1287. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.01269
- Amato, P. R., & Booth, A. (1997). *A Generation at Risk*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Amato, P. R., & Booth, A. (2001). Parental predivorce relations and offspring postdivorce well-being. *Journal of Marriage and Family* *63*, 197-212. doi: 10.1111/j.1741-3737.2001.00197.x
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, *110*, 26-46. doi:10.1037/0033-2909.110.1.26
- Amato, P. R., Spencer, L. L., & Booth, A. (1995). Parental divorce, marital conflict, and offspring well-being during early adulthood. *Social Forces*, *73*, 895-915. doi:10.1093/sf/73.3.895
- Aro, H. (1988). Parental discord, divorce and adolescent development. *European Archives of Psychiatry and Neurological Sciences*, *237*, 106-111. doi:10.1007/BF00382374
- Aseltine, R. H. (1996). Pathways linking parental divorce with adolescent depression. *Journal of Health and Social Behavior*, *37*, 133-148. Verkregen van: <http://www.jstor.org.proxy.library.uu.nl/stable/2137269>
- Booth, A., Johnson, D. R., White, L. K. & Edwards, J. N. (1985). Predicting divorce and permanent separation. *Journal of Family Issues*, *6*, 331-346. doi:10.1177/019251385006003005
- Buchanan, C. M. (2005). Girls' adjustment to divorce and remarriage. In Bell, D. J., Foster, S. L., Mash, E. J. (Eds.), *Handbook of Behavioral and Emotional Problems in Girls* (pp. 415-438). New York: Springer. doi:10.1007/0-306-48674-1_14
- Cummings, E. M., Ballard, M., El-Sheikh, M., & Lake, M. (1991). Resolution and children's responses to interadult anger. *Developmental Psychology*, *27*, 462-470. doi:10.1037/0012-1649.27.3.462
- Cummings, E. M., & Davies, P. (1994). *Children and marital conflict: The impact of family dispute and resolution*. New York: Guilford Press.
- Cui, M., & Fincham, F. D. (2010). The differential effects of parental divorce and marital conflict on young adult romantic relationships. *Personal Relationships*, *17*, 331-343. doi:10.1111/j.1475-6811.2010.01279.x
- Cyranowski, J. M., Frank, E., Young, E. & Shear, K. (2000). Adolescent onset of the gender difference in life-time rates of major depression: A theoretical model. *Archives of General*, *57*, 21-27. doi:10.1001/archpsyc.57.1.21

- Doherty, W. J., & Needle, R. H. (1991). Psychological adjustment and substance use among adolescents before and after a parental divorce. *Child Development, 62*, 328-337. doi:10.2307/1131006
- Emery, R. E. (1982). Interparental conflict and the children of discord and divorce. *Psychological Bulletin, 92*, 310-330. doi:10.1037//0033-2909.92.2.310
- Garber, R. J. (1992). Long-term effects of divorce on the self-esteem of young adults. *Journal of Divorce and Remarriage, 17*, 131-137. doi:10.1300/J087v17n01_09
- Hanson, T. L. (1999). Does parental conflict explain why divorce is negatively associated with child welfare? *Social Forces, 77*, 1283-32. doi:10.1093/sf/77.4.1283
- Harold, G. T., & Conger, R. D. (1997). Marital conflict and adolescent distress: The role of adolescent awareness. *Child Development, 68*, 333-350. doi:10.1111/j.1467-8624.1997.tb01943.x
- Hetherington, E. M. (1993). An overview of the Virginia longitudinal study of divorce and remarriage with a focus on early adolescence. *Journal of Family Psychology, 7*, 39-56. Verkregen van: <http://ovidsp.tx.ovid.com.proxy.library.uu.nl/sp-3.8.1a/ovidweb.cgi>
- Hetherington, E. M., Stanley-Hagen, M. (1999). The adjustment of children with divorced parents: A risk and resiliency perspective. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 40*, 129-140. doi:10.1111/1469-7610.00427
- Jacquet, S. E., & Surra, C. A. (2001). Parental divorce and premarital couples: Commitment and other relationship characteristics. *Journal of Marriage and Family, 63*, 627-638. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00627.x
- Jekielek, S. M. (1998). Parental conflict, marital disruption and children's emotional well-being. *Social Forces, 76*, 905-935. doi:10.1093/sf/76.3.905
- Joiner, T. E. (1996). The relations of thematic and nonthematic childhood depression measures to defensiveness and gender. *Journal of Abnormal Child Psychology, 24*, 803-813. doi:10.1007/BF01664741
- Joorman, J. Euge'ne, F., & Gotlib, I. H. (2008). *Parental depression: Impact on offspring and mechanisms underlying transmission of risk, handbook of adolescent depression*. New-York: Guilford.
- Kantjarvi, L., Joukamaa, M., Miettunen, J., Laksy, K., Herva, A., Karvonen, J. T., . . . Veijola, J. (2008). Childhood family structure and personality disorders in adulthood. *European Psychiatry, 23*, 205-211. doi:j.eurpsy.2007.11.005
- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*, 963-973. doi:10.1097/00004583-200008000-00007

- Kendler, K. S., Gardner, C. O., Neale M. C. & Prescott, C. A. (2001). Genetic risk factors for major depression in men and women: similar or different heritabilities and same or partly distinct genes? *Psychology Medicine*, *31*, 605-616.
doi:10.1017/S0033291701003907
- Kielpikowski, M. M., & Pryor, J. E. (2008). Silent parental conflict: Parents' perspective. *Journal of Family Studies*, *14*, 217-227. Verkegen van:
<http://search.informit.com.au/documentSummary;dn=466911661592130;res=IE>
- Landman-Peeters, K. M. C., Hartman, C. A., Pompe, G. van der, Boer, J. A. den, Minderaa, R. B., & Ormel, J. (2004). Gender differences in the relation between social support, problems in parent-offspring communication, and depression and anxiety. *Social Science & Medicine*, *60*, 2549-2559.
doi:10.1016/j.socscimed.2004.10.024
- Lansford, J. E., Malone, P., Castellino, D., Dodge, K., Pettit, G., Bates, J. (2006). Trajectories of internalizing, externalizing, and grades for children who have and have not experienced their parents' divorce or separation. *Journal of Family Psychology*, *20*, 292-301. doi:10.1037/0893-3200.20.2.292
- Lee, M. Y. (2001). Marital violence: Impact on children's emotional experiences, emotional regulation and behaviors in a post-divorce/separation situation. *Child and Adolescent Social Work Journal*, *18*, 137-163. doi:10.1023/A:1007650812845
- Lee, W. Y., Ng, M. L., Cheung, B. K., & Yung, J. W. (2010). Capturing children's response to parental conflict and making use of It. *Family Process*, *49*, 43-58.
doi:10.1111/j.1545-5300.2010.01307.x
- Long, N., Slater, E., Forehand, R., & Fauber, R. (1988). Continued high or reduced interparental conflict following divorce: Relation to young adolescent adjustment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *56*, 467-469. doi:10.1037/0022-006X.56.3.467
- Lyons-Ruth, K., Lyubchik, A., Wolfe, R., & Bronfman, E. (2002). *Parental depression and child attachment: Hostile and helpless profiles of parent and child behavior among families at risk*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Mackrell, S. V. M., Johnson, E. M., Dozois, D. J. A., & Hayden, E. P. (2013). Negative life events and cognitive vulnerability to depression: Informant effects and sex differences in the prediction of depressive symptoms in middle childhood. *Personality and Individual Differences*, *54*, 463-468.
doi:10.1016/j.paid.2012.09.007
- McLeod, J. D. (1991). Childhood parental loss and adult depression. *Journal of Health and Social Behavior*, *32*, 205-220. doi:10.2307/2136804

- Morrison, D. R., & Coiro, M. J. (1999). Parental conflict and marital disruption: Do children benefit when high-conflict marriages are dissolved? *Journal of Marriage and the Family*, *61*, 626-637. doi:10.2307/353565
- Musick, K., & Meier, A. (2010). Are both parents always better than one? Parental conflict and young adult well-being. *Social Science Research*, *39*, 814-830. doi:10.1016/j.ssresearch.2010.03.002
- O'Connor, T. G., Hetherington, E. M., & Reiss, D. (1998). Family systems and adolescent development: shared and nonshared risk and protective factors in nondivorced and remarried families. *Development and Psychopathology*, *10*, 353-375.
Verkregen van:
<http://journals.cambridge.org.proxy.library.uu.nl/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=43557>
- Oldehinkel, A., Ormel, J., Veenstra, R., Winter, A. de, Verholst, F. (2008). Parental divorce and offspring depressive symptoms: Dutch developmental trends during early adolescence. *Journal of Marriage and Family*, *70*, 284-293. doi:10.1111/j.1741-3737.2008.00481.x
- Van Peer, C., Bastaits, K., & Mortelmans, D. (2012). De invloed van ouderlijk conflict op de levenstevredenheid van kinderen. Verkregen op 25 februari, 2013 van <http://www4dar.vlaanderen.be/sites/svr/Pages/2012-12-19-webartikel2012-8-kinderen-conflict.aspx>
- Pryor, J., & Rodgers, B. (2001). *Children in changing families: Life after parental separation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Rice, F., Harold, G. T., Shelton, K. H., & Thapar, A. (2006). Family conflicts interacts with genetic liability in predicting childhood and adolescent depression. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, *45*, 841- 848. doi:10.1097/01.chi.0000219834.08602.44
- Robbers, S., Oort, F. van, Huizink, A., Verhulst, F., Beijsterveldt, C. van, Boomsma, D., & Bartels, M. (2012). Childhood problem behavior and parental divorce: evidence for gene-environment interaction. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, *47*, 1539-1548. doi:10.1007/s00127-011-0470-9
- Simons, R. L., Lin, K. H., Gordon, L. C., Conger, R. D., & Lorenz, F. O. (1999). Explaining the higher incidence of adjustment problems among children of divorce compared with those in two-parent families. *Journal of Marriage and Family*, *61*, 1020-1033. Verkregen van:
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/354021?uid=3738736&uid=2&uid=4&sid=21101766457311>

- Spruijt, A. P. (2006). Ouderlijke scheiding en de gevolgen voor kinderen. *Tijdschrift van de Vereniging voor Kinder- en Jeugdpsychotherapie*, *32*, 37-52. Verkregen van: <http://igitur-archive.library.uu.nl/fss/2006-0801-202000/UUindex.html>
- Spruijt, E., Goede, M. de, & Valk, I. van der (2001). The well-being of youngsters coming from six different family types. *Patient Education and Counseling*, *45*, 285-294. Verkregen van: <http://www.sciencedirect.com.proxy.library.uu.nl/science/article/pii/S07389910100121X>
- Strohschein, L. (2005). Parental divorce and child mental health trajectories. *Journal of Marriage and Family*, *67*, 1286-1300. doi:10.1111/j.1741-3737.2005.00217
- Sun, Y., & Li, Y. (2001). Marital disruption, parental investment, and children's academic achievement: A prospective analysis. *Journal of Family Issues*, *22*, 27-62. doi: 10.1177/019251301022001002
- Valk, I. van der, Spruijt, E., Goede, M. de, Maas, C., & Meeus, W. (2005). Family structure and problem behavior of adolescents and young adults: A growth-curve study. *Journal of Youth and Adolescence*, *34*, 533-546. doi:10.1007/s10964-005- 8841-8
- Valk, I. van der, Goede, M. de, Spruijt, E., & Meeus, W. (2007). A longitudinal study on transactional relations between parental marital distress and adolescent emotional adjustment. *Adolescence*, *42*, 115-36. Verkregen van: <http://igitur-archive.library.uu.nl/fss/2008-1023-201328/UUindex.html>
- Valk, I. van der, Spruijt, E., Goede, M. de, Meeus, W., & Maas, C. (2004). A multilevel analysis marital status, marital process, and parental resources in predicting adolescents' emotional adjustment: A multilevel analysis. *Journal of Family Issues*, *3*, 291-317. doi:10.1177/0192513X03257429
- Vousoura, E., Verdelli, H., Warner, V., Wickramaratne, P., & Baily, C. D. R. (2012). Parental divorce, familial risk for depression, and psychopathology in offspring: A three-generation study. *Journal of Children and Family studies*, *21*, 718-725. doi:10.1007/s10826-011-9523-7
- Wauterickx, N., Gouwy, A., & Bracke, P. (2006). Parental divorce and depression. *Journal of Divorce and Remarriage*, *45*, 43-68. doi:10.1300/J087v45n03_03
- Weissman, S. H., & Cohen, R. S. (1985). The parenting alliance and adolescence. *Adolescent Psychiatry*, *12*, 24-45. doi:10.1037/0893-3200.5.3-4.276
- Whitton, S. W., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2008). Effects of parental divorce on marital commitment and confidence. *Journal of Family Psychology*, *22*, 789-793. doi:10.1073/a0012800

Wilmot, W. W., & Hocker, J. L. (2007). *Interpersonal Conflict, 7th Edition*. New York, NY:
McGraw-Hill.